

AGNES DICK RAMSAY'NİN SEYAHATNAMESİNDE AFYONKARAHİSAR MEVLEVÎHANESİ VE MEVLEVÎLER

Rıza DURU*

Özet

Afyonkarahisar Mevlevîhanesi, Konya Mevlânâ Dergâhı'ndan sonraki en mühim Mevlevîlik merkezidir. Öyle de olsa, bu Mevlevîhane Batılı seyyahlar tarafından pek fazla ilgi görmemiştir. Mevcut üç beş seyahat kitabı içinde, bu Mevlevîhane ve ona mensup Mevlevîlerden söz eden en tafsilatlı Agnes Dick Ramsay'nin "Everyday Life in Turkey" adlı eseridir. Devrin postnişini Kemâleddîn Çelebi ve geleceğin postnişinleri olacak olan oğulları ile görüşen Ramsay, Afyonkarahisar Mevlevîhanesini ve burada icra edilen bir sema da tarif eder.

Anahtar kelimeler: Seyyah, seyahatname, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi, çelebi, derviş, sema.

Abstract

Mevlevî convent of Afyonkarahisar is the most important center of Mevlevî order that comes later head convent at Konya. In spite of this fact Westerner travellers has not interested in this convent sufficiently. Among a few travel book that mention this convent and its dervishes, the most detailed one is Agnes Dick Ramsay's "Everday Life in Turkey" named work. Ramsay interviews with that periods superior Kemâleddîn Chelebi and futures superiors his sons, also describes Afyonkarahisar Mevlevî convent and a sema –whirling-ceremony that performed there.

Key words: Traveller, travel book, Mevlevî convent of Afyonkarahisar, chelebi, dervish, sema.

Anadolu'nun coğrafyası, topografyası ile siyasî, içtimaî, kültürel ve dinî tarihi üzerine ihtisas sahibi olan meşhur İskoç arkeolog ve Yeni Ahid âlimi Sir William Mitchell Ramsay'nin karısı olan ve kocasının Anadolu'daki pek çok ilmî seyahatine iştirak eden Agnes Dick Ramsay (1850-1927), 1890 yılında Afyonkarahisar Mevlevîhanesi postnişini Kemâleddîn Çelebi (meşihat tarihi 1872-1894) ve oğulları ile görüşmüş ve Mevlevîhane'de sema seyretmiştir. Bayan Ramsey, iştirak ettiği seyahatlerin intibalarını 1897 yılında yayınlanan *Everyday Life in Turkey* adlı kitabında toplamıştır¹. Bu kitap, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi ve Mevlevîleri üzerine müşahedeler içeren topu topu üç beş seyahat kitabı

---

* Tıp doktoru.

¹ RAMSAY, [Agnes Dick], **Everyday Life in Turkey**, s. 3, 36-37, 260-265, 269-277, London: Hodder and Stoughton, 1897. Müellifin diğer eseri: *The Romance of Elisavet* (1899)'dir.

içinde, en tafsilatlı müşahede ve değerlendirmeleri havi olması itibarıyla önemlidir². Kitabın üslubu, kendi gördüklerini okuyucunun zihninde aynıyla canlandırabilecek bir ifade canlılığını aksettirmektedir.

Ramsay'ler, 19 Ağustos 1890 Salı günü, arkeolojik araştırmalar yürüttükleri Kula-Çavdarhisar istikametinden Afyonkarahisar'a dönüşte, Çelebilerin mülkü olan Karaaslan köyünde, bir dere kenarında çadır kurarak konaklarlar. Aynı gece, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi'nin şeyhi, yanında küçük oğlu ve bir dervişi bulunduğu hâlde, köydeki çiftliğine bakmak için orada bulunmaktadır ve sabahında Ramsay'lerin bulunduğu mevkie, onları ziyarete gelir. Bayan Ramsay, kitabında, ne şeyhin ne de oğullarının adını verse de, seyahat tarihinden şeyhin Kemâleddîn Çelebi olduğu ve yaşları itibarıyla küçük oğlun Ferruh Çelebi, büyük oğlun ise Celâleddîn Çelebi oldukları anlaşılmaktadır. İleriki yıllarda, Celâleddîn Çelebi babasının vefatının ardından, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi'nin postnişinliğinde, Ferruh Çelebi ise Üsküdar ve Karaman Mevlevîhanelerinin postnişinliklerinde bulunacaktır.

Bayan Ramsay, postnişin Kemâleddîn Çelebi'yi "her yerde fark edilen bir adam" diye tabir etmenin ardından, onun kıyafet ve şemailini etraflıca vafeder. Çelebi'nin, kır saçı ve sakalı titizlikle kırpılmıştır; temiz ve düzgün görünüşlüdür; başında sarımsı kahverengi sikkesi vardır. Halis dokumadan, sarımsı kahverengi kumaştan, uzun bir kaftan; aynı malzemedden, ama açık mavi renkte bir iç kat; sarımsı kahverengi pantolon; beyaz pamuk çorap; tabansız olarak, tek parçadan yapılmış, siyah, oğlak derisi mest ve deri pabuç giymiştir. Kemâleddîn Çelebi'nin gözleri "temiz ve parlak" görünse de, "neredeyse tamamen kör olmaya dönmüş"tür; bayan Ramsay'ye körlüğünün tedricen geldiğini söyler ve ondan ilaç ister. Bayan Ramsay'nin kendisine verdiği vazelini gözlerinin içine sürer.

Kemâleddîn Çelebi, seyyahları, iki haftada bir Cuma günleri icra ettikleri sema görmek üzere, bir sonraki Cuma günü için Mevlevîhaneye davet eder; ancak, Ramsay'ler, gelecek Cuma Afyonkarahisar'da olacaklarını, ertesi hafta ise oradan ayrılmış bulunacakları cihetiyle özür beyan ederler. Bunun üzerine, Çelebi, Afyonkarahisar'da buldukları Cuma, onların istifadeleri için, mahsusen sema edecekleri kararıyla davetini tekrarlar. "Karahisar'ın Türkiye'deki en mutaassıp yerlerden biri sayıldığı göz önünde tutulunca", bu tertip ve davet, Bayan Ramsay için, "epeyce hayrete salıcı" olmuştur.

Müellif, postnişinin küçük oğlu Ferruh Çelebi (1867-1933)'yi de tarif eder. "Genç şeyh" diye tabir ettiği Çelebi, "şimdicek hamamdan çıkmış gibi kırmızı" tenlidir; "mısır sarısı saçı ve sakalıyla, bir Türkten ziyade bir Alman" benzer; "gözleri mavi-gümüşü"dir. Genç Çelebinin kıyafeti babasınınkinden daha gösterişlidir: "Azıcık derli toplu bir kalıp hâlinde, pamuklanmış ve dikilmiş; pembe patiskadan, oldukça üste oturan, içi beyaz, uzun bir kat; kalın, beyaz ipekten; boğazı kapalı ve dizin aşağısına varan bir iç elbise; tulum oğlak derisinden, sarımsı kahverengi mest; deri pabuç ve derviş şapkası." Ferruh Çelebi, tütün, kahve ve çay içmeyen perhizkârlığıyla da müellifin dikkatini çeker.

---

² Afyonkarahisar Mevlevîhanesi ve Mevlevîleri üzerine, sınırlı da olsa, müşahede ve değerlendirmelerin yer aldığı Batılılarca yazılan diğer seyahat kitapları şunlardır: VAN-LENNEP, Henry J., **Travels in Little-known Parts of Asia Minor**, 2 C., C. II, s. 235, London: John Murray, 1870; HASLUCK, F. W., **Christianity and Islam under the Sultans**, Haz.: Margaret M. Hasluck, 2 C., C. I, s. 266, Oxford: Clarendon Press, 1929; STILL, John, **A Prisoner in Turkey**, s. 129, London: John Lane, 1920.

Ramsay'ler 22 Ağustos 1890 Cuma günü Afyonkarahisar'a varırlar. İstirahat ettikleri hana gönderilen bir derviş, onlara, bir saat içinde merasimin başlayacağı haberini getirir. Öğle vakitlerinde tekkeye vasıl olurlar.

Bayan Ramsey'nin, Mevlevîhanenin yapısına dair müşahadeleri şöyledir: Avludaki bir düzine emziği olan mermer şadırvanın üstü, yine mermer sütunların taşıdığı bir çatıyla örtülüdür; emziklerin yanına zincirle maşrapalar bağlanmıştır. Camiyle beraber, muhkem görünüşlü haneler, taşla güzelce döşenmiş avluyu çevreler. Cami ve ona en yakın hane arasında, şeyhin hanımlarının ikamet ettikleri harem dairesi vardır; burası, kafesli pencere, büyük, beyaz bir hanedir. Camiin diğer yanında, koyu, zarif servileriyle kabristan –hâmuşân- yer alır.

Camiin içi geniş, gösterişli ve aydınlıktır. Kendisine dar bir merdivenle erişilen küçük bir mahfil -mutrib mahfili- köşeye takılmıştır. Korkulukla çevrelenmiş ahşap zemin son derece iyi cilalanmıştır. Solda, korkuluğun dış tarafında, çift sıra hâlinde şeyh kabirleri vardır. Bunların üstleri “koyu yeşil kumaşlarla ve güzel ve pahalı nakışlarla örtülü”dür; her birinin başında “dev, beyaz bir sarık” bulunur. Bir kabir, kalan diğerlerinden daha öteye çıkıktır; bunun “ayakucunda, yakılmamış, uzun mumlar taşıyan; tunçtan, gümüş kakmalı, dört kocaman şamdanı olan bir mihrap vardır”.

Ramsay'ler, “kabirlerin yanında, yüksek mertebedeki misafirler için ayrılmış” yere oturtulurlar. Bu esnada, misafirleri takip eden meraklı kalabalık, “kapının yanında, çevrili kısmın haricinde ayakta” kalırlar.

Kemâleddîn Çelebi, mahfilin altındaki post makamına, altında bir halı bulunan, beyaz bir postun üstüne oturur. “Çok geniş, uzun kollarına altınla kenar çekilmiş, beyaz ipek ibrişimden” bir hırka giymiştir ve başında destarlık sikkesiyedir. Ferruh Çelebi, çok koyu yeşil, ağır bir hırka içinde olarak, “yeşil, mavi, safran, kırmızı, zeytin yeşili ve menekşe hırkaları harika bir renk terkibi” meydana getiren diğer on dört dervişin başını çekmektedir. Müellif, semadan sonra bu hırkaları yoklayacak ve çok halis, kalın çuhadan olduklarını ifade edecektir.

Mahfildeki mutrib heyeti on kişiden müteşekkildir. Na't-ı şerifi, yeşil destarlı ve oldukça ihtiyar bir zat okur; bu zat, şeyhin “en ihtiyar oğlu ve halefi” olan Celâleddîn Çelebi (1856-1918)'dir. Derviş takımı içinde menekşe renkli hırkasıyla bir zenci, müellifin dikkatini çeker; “gözleri yukarıya çevrili ve sanki harikulade bir görüşdeymiş gibi, bir vecd bakışıyla sabitlenmiştir.”

Bayan Ramsay, ayın musikisini yumuşak ve esrarlı bulur; ardından, devr-i Veleddî'yi ve Ferruh Çelebi'nin semazenbaşılık ettiği sema; dervişleri ve onların sema kıyafetlerini uzun uzun tarif eder. On dört dervişin dördü merkezde, kalanları ise onların etrafında sema ederler. Merkezdeki dervişlerden ikisi safran, ikisi de menekşe rengi tennure giymişlerdir. Diğerleri mavi, beyaz, kırmızı, zeytin yeşili ve kırmızı tennurelere sahiptirler; bu renk cümbüşü seyyahta *kaleidoscop* [çiçek dürbünü] tesiri uyandırır. Bu esnada bayan Ramsay muziplikten de geri durmaz; meydanı gezinen Ferruh Çelebi, kendi yakınına geldiğinde, onu şaşırtabilmek için gözlerinin içine bakar; ama, o, gözlerini muttakice yerde tutmaktadır.

Müellif, camide bulunan dört veya beş saatten de istifade ederek, semanın on beş dakika sürdüğünü beyan eder. Semanın ardından seyyah takımı, şeyhin daveti üzerine, onun hanesine geçerler. Burada kendilerine kahve, tatlı, sigara ikram edilir; sema hakkındaki fikirleri sorulur; hırkalar ve şamdanlar incelemeleri için getirilir. Mihraptan getirilen şamdanların üstünde o mecliste kimsenin okuyamadığı Kufî yazılar vardır. Ferruh Çelebi, Ramsay'lerden,

“onları satmaya herhangi bir arzuları olmadığını izah etmekte dikkatli olmayarak” şâmdanların değerlerini sorar ve onların, “camide, kuşaktan kuşağa geçen kıymetli nesnelere” olduklarını söyler.

Ramsay’ler Mevlevîhaneden karşılıklı memnuniyet ifadeleriyle ayrılırlar. Bayan Ramsay’in nihâî kanaati, Mevlevîlerin taassuptan uzak, dostâne ve hoş insanlar olduklarıdır.

Yukarıda beyan olunanlara ilâveten, Çelebilerin arazi ve mülklerine de kısaca değinen *Everyday Life in Turkey*, Afyonkarahisar Mevlevîhanesi ve Mevlevîleri hakkında bugün bilinmeyen bazı değerli malumatı havi olması hasebiyle nadide bir kaynaktır.

06 Şubat 2011

http://akademik.semazen.net/article_detail.php?id=644 ve
<https://semazen.net/agnes-dick-ramsaynin-seyahatnamesinde-afyonkarahisar-mevlevihanesi-ve-mevleviler-riza-duru/> adreslerinde yayınlanmıştır.